

Aleksandar Đurđev

AZ ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁS KONCEPCIÓJÁNAK ALAPVETŐ KÉRDÉSEI A SZERB SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN

A POLITIKAI HELYZET FOLYTONOSSÁGA

A Szerb SzK alkotmányos berendezése és társadalmi-politikai rendszere jelentős változások előtt áll. A globális szocialista öngazgatású közösség összetettségéből és a benne megvalósított demokratikus és öngazgatási fejlődésből kiindulva rá kell mutatni néhány, a jelenlegi politikai helyzet szempontjából fontos mozzanatra.

Valamennyi föderális egység és a föderalizmus elemei eddig is a maguk integritását fejlesztették, és a jövőben is azt teszik, nem a saját rendszerük szeparációja útján, hanem egy elasztikus, összetett és széleskörű kooperáció keretében, amely biztosítja a funkcionális integritást és a megfelelő részvételt a határozathozatalban, valamint a konkrét globális társadalom politikájának megvalósításában.

A mi jugoszláv gyakorlatunkban, a Szerb SzK új Alkotmányának és a Vajdasági SzAT Alkotmánytörvényének a meghozatalára vonatkozó előkészületek idején nem az állami struktúra, valamint a föderalizmus egyes elemeinek és a föderalizmus egységeinek meghatározott kötelezettségét hozzuk létre, hanem egy új gyakorlatot, mert az összetettebb öngazgatási elveken alapuló szervezés megvalósításának szakaszában vagyunk. Ez kell, hogy a kiinduló pont legyen az alapvető tervezési-jogszabályi okmányok tartalmának, terjedelmének és jellegének meghatározásában egy tartomány, mint a föderalizmus elismert posztulátuma és egy köztársaság, mint föderális egység számára.

Magát a föderalizmust nem lehet, és nem is kell kiegyenlíteni a demokráciával. A föderalizmusnak éppen az öngazgatás nyújt új lehetőségeket, és az állami-jogi, valamint politikai struktúrák politikai alkalmazásából az együttműködés aktív mechanizmusát alakítja ki, amelynek az újonnan kiépített demokratikus közösség hathatós ténykedését kell eredményeznie. Ebben a pillanatban igazoltnak látszik felhívni a figyelmet magára a föderalizmus fejlődésére is. Mint ahogyan a föderalizmus evolúciója a demokrácia evolúcióját jelentheti, és kell is, hogy jelentse, ugyanúgy a föderalizmus ügyetlenül,

félig és következtlenül megvalósított evolúciója a demokrácia elferdülését és hanyatlását eredményezheti.

Ezekből, a társadalomtudományok által igazolt tényekből kiindulva, felmérhetjük azt a nagyfokú felelősséget, amely objektíve felvetődik, amikor hozzáfogunk a Vajdasági SzAT új Alkotmánytörvényének és a Szerb SzK új Alkotmányának a kidolgozásához. Ez a felelősség világosan kifejezésre jut a szövetségi alkotmányfüggelékben is.

Felelősségről és lehetőségről van szó, annál is inkább, mert társadalmi-politikai rendszerünk széleskörű lehetőségeket nyújt a federalizmus, valamint a demokrácia további fejlődéséhez, és ezeket a lehetőségeket ki kell használnunk az előttünk álló alkotmánymódosítások folyamán. Tartalmilag ezek a változások többszörös következménnyel járnak, s bár az alkotmányos funkciókkal nem teremtünk politikát és ideológiát, az alkotmányok az előzetes ideológiai és politikai konfrontációból erednek.

A SZÖVETSÉGI ALKOTMÁNYFÜGGELÉKEK ÉS A VAJDASÁG SZAT HELYZETE

Jugoszlávia legutóbbi, 1963-as Alkotmányának meghozatala óta a mai napig, a Vajdaság SzAT alkotmányjogi helyzetének elméleti megvilágításában, alkotmányos szabályozásában és tényleges valóra váltásában nagyon jelentős eredmények születtek. Ha a Szövetségi Alkotmánynak a most már érvényét veszített 111. és 112. szakasza rendelkezéseiből indulunk ki, és figyelembe vesszük a tartománynak a ma már meghaladott alapokmányi és funkcionális meghatározását, akkor megállapíthatjuk, hogy különösen az 1968-as alkotmánymódosítás a tartománynak, mint a szélesebb körű társadalmi-politikai közösségnek a további affirmálódását jelentette, és lehetővé tette alkotmányjogi helyzetének zavartalan kialakulását.

A szövetségi alkotmányfüggelékek elfogadásával véget ért a jugoszláv szocialista közösség társadalmi-gazdasági és politikai fejlődése szempontjából sok mindenben jelentős szakasza. Ugyanakkor a népek és nemzetiségek egyenjogúságának, valamint a dolgozók és polgárok közvetlen döntésjogának intenzívebb kifejezésre juttatása által lehetővé vált a társadalmi viszonyok további kiépítése a szocialista köztársaságokban és autonóm tartományokban.

Az új alkotmányfüggelékek szerint a tartomány autonóm, szocialista, demokratikus, öngazgatású társadalmi-politikai közösség, amelyben a dolgozók, a népek és nemzetiségek megvalósítják szuverén jogaikat. Ez azt jelenti, hogy a tartományt a Szövetségi Alkotmányban elfoglalt új helyzete szélesebb társadalmi-politikai jelleggel ruházta fel, és ezzel az összetett közösségben a tartomány a federalizmus alkotó elemeként jut kifejezésre. Ebből kifolyólag a tartomány további társadalmi-politikai és öngazgatási fejlődése elsősorban azoknak a változásoknak a folytatását jelenti, amelyek szövetségi szinten kezdődtek el. A tartománynak a globális jugoszláv

közösség alapvető tervezeti-jogszabályi okmányokban elfoglalt helyzete szükségessé teszi a Szerb SzK Alkotmányának és a Vajdaság SzAT Alkotmánytörvényének alaposabb módosítását.

Az alkotmányfüggelékek szerint a tartomány törvényekkel és más jogszabályokkal önállóan rendezi a társadalmi viszonyokat, az oktatás, a művelődés, a tudományok, az egészségügy, a szociális politika, a lakásgazdálkodás, a közművesítés, a társadalmi tervezés, az áruforgalom, a közlekedés, a honvédelem, a közbiztonság terén, és egyéb olyan területeken, amelyeken a Szövetségi Alkotmány szerint a szocialista köztársaságot megillető hatáskörrel, általános és alap-törvénnyel rendezi a viszonyokat.

Ezáltal a köztársaság, valamint a tartomány helyzete és felelőssége szempontjából jelentős változások történnek, és ugyanakkor bővül társadalmi-gazdasági, politikai, szociális és egyéb funkciója, hatásköre és tartalma.

Társadalmunk haladó erőinek politikai megállapodása rögzítve van az alkotmányfüggelékekben is, és ennek eszmei-politikai alapjai a JKSz I. konferenciájának, a KSz szerbiai III. konferenciájának, a JKSz Elnöksége XVII. ülésének, a jugoszláv öngazgatók II. kongresszusának okmányaiban, valamint a VDNSzSz tartományi választmánya legutóbbi ülésének határozataiban található meg.

A VAJDASÁG SZAT HELYZETE A SZERB SZK ÁLTALÁNOS TÁRSADALMI STRUKTÚRÁJÁBAN

Társadalmunk haladó erőinek eszmei-politikai állásfoglalása és a szövetségi alkotmányfüggelékekben elfogadott megoldások alapul szolgálnak az új Köztársasági Alkotmány kidolgozásához, és benne a tartomány új helyzetének a meghatározásához. A tartomány új helyzete ugyanakkor globális fejlődésének elméleti és politikai feltétele, és a társadalmi viszonyok meghatározásának platformja, amelyeket köztársasági szinten és a Vajdaság SzAT Alkotmánytörvényében egységesen lehet szabályozni.

A Szerb SzK Alkotmányának vázát tartalmi szempontból multidimenzionális szociális és más relációk tekintetében az egységes öngazgatású termelési viszonyoknak, a dolgozók és a társult munka szervezeteinek egységes és alkotmánnyal védett helyzetének és a községek helyzetéről szóló egységes elveknek kell alkotni. Ebből ered a tartomány politikai egysége a köztársaság keretén belül, és kettőjük kohéziós megszervezése a jugoszláv öngazgatású szocialista föderáció kötelékében. Ezek az elvek kifejezik a köztársaságnak, mint a különféle népek és nemzetiségek tagjaiból álló, egyenjogú öngazgatók szociológiailag reálisabban kifejezésre jutó, öngazgatású közösségének egységét. A saját és az egész szocialista, öngazgatású közösség fejlődésével összhangban, az ilyen egység megvalósítása a köztársaság és a tartomány elsődleges funkciójának kell lennie.

Abból a tényből kiindulva, hogy Szerbia dolgozóinak közös érdekei vannak, az Alkotmányban és az Alkotmánytörvényben meg kell határozni mindazokat a tényezőket, amelyek kifejezik az ilyen

érdekeket. Az így meghatározott közös érdekek keretében a köztársaság és a tartomány a maga területi funkcionális illetékességében törvénnyel és más jogszabályokkal rendelkezik, s biztosítja az alkotmányos elvek következetes megvalósítását. A köztársaság gazdasági és politikai fejlődésének kérdéseit illetően azonban — tekintet nélkül a szélesebb társadalmi-politikai közösségek önállóságára — szükség van az érdekek előzetes összeegyeztetésére, és közös vagy hasonló megoldások keresésére.

Köztársasági szinten történő közös ügyek meghatározásában gondot kell fordítani két feltevésre: először, hogy a közös érdekek az egész köztársaság dolgozóinak akaratát és öntudatát tükrözzék, hogy bizonyos ügyeket közösen intézzenek; másodsor, hogy a korszerű gazdasági és általános társadalmi életet mindinkább hassa át a szoros egymásközi kapcsolat, a társult munka alapszervezeteinek, a gazdasági ágazatoknak és területeknek egymásközi összefüggése. Azonkívül a közös ügyek mellett a közös funkciók meghatározásában a köztársaságnak és a tartománynak abból a tényből kell kiindulnia, hogy a társult munka a bővített újratermelésnek a hordozója, hogy a jövedelmet a társult munka alapszervezeteiben valósítják meg és osztják el, és hogy az öngazgatói döntésen kívül nem jöhet létre a jövedelem elidegenítésének semmilyen formája. Habár közös ügyből jóval több lesz, mint a meghatározott funkcióból, fontos, hogy mindezeket az érdekeket, eszközöket és jogokat egyenjogúan társítsák, mégpedig társadalmi megbeszélés és az öngazgatói megállapodás révén, és nem adminisztratív módszerekkel.

A VAJDASÁG SZAT ALKOTMÁNYTÖRVÉNYÉNEK MÓDOSÍTÁSÁHOZ VALÓ HOZZÁÁLLÁS

Az alkotmányfüggelékek elfogadása után jelentős változásoknak kell bekövetkezni a tartomány Alkotmánytörvényében. Először is az Alkotmánytörvénnyel kell továbbfejleszteni a tartománynak, mint szélesebb körű társadalmi-politikai közösségnek alkotmányos megfogalmazását. Ez az Alkotmánytörvénynek az alábbi alapokon való megfogalmazását feltételezi: hogy biztosítja a társult munka közvetlen hatását a társadalmi-politikai szervezetek minden formájára, hogy gyakorlatilag a tartomány intézményes és politikai struktúrája szervezetileg magából a bázisból nőjön ki, ami az eddiginél nagyobb mértékben kell, hogy biztosítsa a társult munka dolgozóinak és a polgároknak a tartomány konkrét és összesített politikájára való társadalmi hatását, a tartomány olyan öngazgatói helyzetének a kiépítésében, amely lehetővé teszi a tartománynak, mint a szociológiai értelemben vett közösségnek további affirmálódását, s ennek alkotó elemeit a dolgozó emberek, a valóban egyenjogú népek és nemzetiiségek tagjai alkotnak; hogy feltételeket teremtsen a dolgozók érdekeinek az öngazgatási megegyezésen és társadalmi megállapodáson alapuló társításához, valamint a dolgozók személyi és közös szükségleteinek a kölcsönösségén, szolidaritáson alapuló, öngazgatási érdekközösségek útján történő kielégítésére. Az öngazgatási és demokratikus fej-

lődés folyamatossága megkívánja még a községek, mint társadalmi-politikai közösségek további és sokoldalú fejlődéséhez, azoknak öngazgatású, szocialista kommunává való átalakításához a szükséges feltételek megteremtését. És végül, az Alkotmánytörvénynek teljes mértékben tükröznie kell a Szerb SzK magasfokú állami és politikai egységét, amelynek keretében Vajdaságnak meghatározott önállósága van.

Az egész kérdéskomplexumból, amelyet az Alkotmánytörvénynek kell szabályoznia, valamivel részletesebben foglalkozunk a tartomány fontosabb politikai funkcióival.

A tartomány öngazgatási és politikai megszervezésének a társadalmi bázisból kell kiindulnia. Ilyen értelemben az öngazgatásnak a társadalmi szervezés összetett rendszerévé kell válnia. A politikai szervezés területén feltételeket kell teremteni a politikai-képviselési demokrácia felülmúlásához és a dolgozók részéről való döntés demokratikus formáinak érvényesítéséhez a társadalmi élet és fejlődés minden kérdésében. Az ilyen feltételeket különféle módon lehet megvalósítani: a társadalmi megállapodás széleskörű lehetőségének megteremtésével, a dolgozók és a polgárok önszervezésének felélénkítésével és a társadalmi viszonyok önálló szabályozásával, a társadalmi szolgálatok anyagi alapjának radikális deetatizálásával és a delegációs rendszerrel, mint az öngazgatási döntés funkciójával.

Külön kérdést képez a szkupstinai rendszer helyzete a tartományban. A fejlett öngazgatási rendszer feltételezi, hogy az elsődleges öngazgatási közösségekben a dolgozók és polgárok öngazgatási jogként végezzék e közösségek belső és külső viszonyainak szabályozási funkcióját. Ily módon az öngazgatási közösségek belső kérdéseinek és egymásközi viszonyának, valamint az általános társadalmi kérdéseknek megoldása az öngazgatási alapokon nyugvó, egységes társadalmi döntés jellegét foglalja magába. Az általános társadalmi kérdésekről, mint közös problémákról, közösen határoz minden öngazgatású munka-, helyi-, érdek- és társadalmi-politikai közösség. Ebben van a politikai döntés lényege, és ezt kell megvalósítani a szkupstinai rendszernek. A politikai döntés ilyen rendszerébe a dolgozók és a polgárok, mint egyedek, nem tudnak hathatósan bekapcsolódni, csak ha a munka és a társadalmi élet öngazgatási formáiba társulnak. Az általános politikai döntésben a dolgozók és a polgárok csak úgy vehetnek részt, ha az öngazgatási társulás formáiban tevékenykednek.

A tartományban a politikai döntésnek a községből és az elsődleges öngazgatási közösségekből kell kiindulnia. Ezeknek a közösségeknek a joga és kötelessége, hogy azokat a problémákat is megtárgyalják, amelyeket a szélesebb körű társadalmi-politikai közösségek (a tartomány, a köztársaság és a szövetség) szintjén is meg kell tárgyalni, hogy azokkal kapcsolatban kialakítsák álláspontjukat. A kommuna ténykedése mellett a községek, mint a közösségek álláspontjának a politikai szintézisét is végzik. Amennyiben a tartomány érdekről van szó, végleges döntést a községek és a társult munka tartományi szintű delegációja hoz.

A társadalmi-politikai közösségek szkupstinája megalakításának, valamint a szkupstinák és az öngazgatási bázisok közötti közvetlen kapcsolatok létrehozására irányuló törekvések a viszonyoknak delegátusi elveken alapuló, minőségileg másmilyen rendszerét követelik. Így a megbeszélések és megállapodások, valamint az érdekek demokratikus összehangolása a döntések jellegzetes módszerévé válnak mind a községi szkupstinákban, mind pedig a Tartományi Képviselőházban.

A szkupstinák szervezésének és működésének lényeges kérdéseit nemcsak a Köztársasági Alkotmányban és az Alkotmánytörvényben, hanem a községek statútumában is meg kell határozni. Ugyanakkor ezekkel az okmányokkal szélesebb alapokra kell helyezni nemcsak a társadalmi-politikai közösségek szkupstináinak, hanem az öngazgatási társulásoknak, érdekközösségeknek és a társadalmi-politikai szervezeteknek az együttműködését is. Ezáltal a szkupstinák mind jobban elveszítik hatalmi jellegüket és mindinkább öngazgatási testületté, az öngazgatási rendszer helyettesíthetetlen integrációs formájává válnak.

A tartomány törvényhozási illetékessége jelentősen bővül. Megváltoznak a szövetségi és köztársasági törvényhozás közti viszonyok. A Köztársasági Alkotmánnyal és az Alkotmánytörvénnyel kell meghatározni a köztársasági és a tartományi törvényhozás terjedelmét és hatáskörét. Habár a tartomány törvényhozási meghatalmazása a szövetségi alkotmányfüggelékekből ered, elméletileg és a valóságban mégis elejét kell venni a szövetségi és köztársasági törvényhozás korlátozó hatásának, mert ez a meghatalmazás a tartomány dolgozóinak szuverén jogain alapul.

Az Alkotmánytörvényben külön helyet kell biztosítani az alkotmányosság, a törvényesség, a munka nyilvánossága és a felelősség elvének. A tartomány helyzetéből és törvényhozási meghatalmazásából kiindulva, külön figyelmet kell fordítani az alkotmányosság és törvényesség elvének. Ezzel párhuzamosan le kell fektetni az öngazgatási és köztisztviselők személyi és kollektív felelősségét szabályozó rendszer alapjait.

A jugoszláv közösség politikai szervezésének új feltételei között növekszik a tartomány szerepe a nemzetközi viszonyok szférájában is. A szövetségi alkotmányfüggelékek szerint a tartomány jóváhagyását adja az érdekeit érintő nemzetközi szerződésekre, részt vesz a velük kapcsolatos politika kialakításában, és felelős érte. Ebből kifolyólag az Alkotmánytörvénynek pontosan meg kell határoznia a tartomány jogait és kötelességeit a nemzetközi viszonyok tekintetében, valamint a nemzetközi szerződésekre adandó jóváhagyás eljárási módját és annak szerveit illetően.

A nemzeti jogok minél teljesebb megvalósítása érdekében meg kell határozni a tartomány kötelességét — elsősorban a pozitív megoldásokból és az eddigi gyakorlatból kiindulva kell biztosítani az anyagi és minden más szükséges alapfeltételeket a népek és nemzetiségek egyenjogúságáról hirdetett elvek teljesebb megvalósításához.

A tartomány politikai illetékességének szféráját kiegészítve, hangsúlyoznunk kell, hogy az Alkotmánytörvényben kifejezésre kell

juttatni a tartománynak a honvédelem terén levő jogait és köteleseégeit. E funkció kiindulópontjaként mindenképpen el kell fogadni az általános honvédelem elveit, különös tekintettel a tartományra, mint az ügyek intézőjére, a honvédelmi előkészületek szervezőjére, kivéve azokat az ügyeket, amelyek a szövetség hatáskörében maradnak.

A KÖZSÉG ALKOTMÁNYJOGI MEGHATÁROZÁSA

Az Alkotmánytörvényben megfelelő módon kell biztosítani a községek további öngazgatási fejlődését, hogy azok Vajdaság objektív feltételeivel, szükségleteivel és anyagi lehetőségeivel összhangban minél teljesebben kifejlődhessenek.

A végleges megfogalmazásra való tekintet nélkül már most igazoltnak látszik felhívni a figyelmet arra, hogy az Alkotmánytörvény e részének tartalmaznia kell a következő kérdéseket: meg kell határozni a községek közötti együttműködés továbbfejlődésének alapjait, a községek és a tartomány együttműködéséről szóló rendelkezéseket, a népek és a nemzetiségek jogainak biztosításához szükséges feltételeket a községben, a helyi közösségek eddigi fejlettségi fokának, és további érvényesülési távlatának definícióját. Ezek azok a specifikus kérdések, amelyek az eddig gyakran hangsúlyozott valamennyi általános jogoszláv problémával együtt a községek helyzetének új, alkotmányjogi hatáskörét alkotják.

E kérdések szabályozásakor figyelembe kell venni azt, hogy a községeknek a köztársaságban elvileg azonos helyzetük van. Amilyen mértékben azonban a pozitív jogi lehetőségek megengedik és a konkrét feltételek megkívánják, definiálni kellene a tartomány székvárosának helyzetét is. Habár ez a kérdés kimerítő elemzést igényel, ez alkalommal csak megjegyezzük, hogy a városnak (általában), illetve Újvidék községnek (konkrétan) a funkciója nem azonos a tartomány bármelyik más községével, illetve városával. E problémára egyébként utalnak a köztársaságok fővárosai (és nemcsak azok), ezért igazoltnak tűnik, hogy a tartomány székvárosa ezen a téren a többihez megközelítően hasonlóvá váljon.

PRIKAZ

OSNOVNA PITANJA KONCEPTA USTAVNIH PROMENA U SR SRBIJI

Ustavno uređenje SR Srbije i njen društveno-politički sistem, posle usvajanja ustavnih amandmana, nalaze se pred značajnim promenama. Ove promene znače, pre svega, dalju afirmaciju Pokrajine kao šire društveno-političke zajednice, i omogućavaju nesmetanu dogradnju njenog ustavno-pravnog položaja i u Ustavu SR Srbije i u Ustavnom zakonu SAP Vojvodine. Novim ustavnim amandmanima Pokrajina je izražena kao autonomna, socijalistička, demokratska, samoupravna društveno-politička zajednica u kojoj radni ljudi, narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava. Ovakav položaj Pokrajine, kao priznatog konstitutivnog elementa jugoslovenske federativne za-

jednice, mora biti polazna osnova u koncipiranju novog Ustava Srbije. U predstojećem radu na donošenju novog Ustavnog zakona Pokrajine, sve specifičnosti Pokrajine kao autonomnog elementa federacije, treba da budu na određen način ugrađene u njegovu koncepciju i sadržaj. To znači da u Ustavnom zakonu treba razraditi već afirmisanu samostalnost Vojvodine u zakonodavnoj, sudskoj i upravnoj funkciji, uz istovremeno jasno izražavanje visokog stepena državnog i političkog jedinstva SR Srbije u celini. Polazeći od specifičnosti vojvođanskog područja, u cilju potpunijeg ostvarivanja nacionalnih prava, Ustavnim zakonom treba preciznije obezbediti materijalne i druge preduslove za potpunije ostvarivanje proklamovanog načela ravnopravnosti naroda i narodnosti.

A SURVEY

THE BASIC QUESTIONS INVOLVED IN THE CONCEPT OF CONSTITUTIONAL CHANGES IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF SERBIA

Since the implementation of the Federal Constitutional Amendments, the constitutional organisation and socio-political system of S. R. Serbia are faced with significant changes. These changes will mean, above all, wider affirmation of the Province as a larger socio-political community and will enable its legal and constitutional status to be extended without hinderance both in the Constitution of S. R. Serbia and in the Constitutional legislation of the Autonomous Socialist Province of Vojvodina. Under the new constitutional amendments the Province is defined as an autonomous, socialist, democratic, self-governing socio-political community in which the working people, the nations and nationalities create their own sovereign authority. This concept of the Province's position as an acknowledged constituent element of the Yugoslav Federal Community must be an initial basis for the conception of the new Serbian Constitution. In the forthcoming work connected with the introduction of the new Provincial Constitutional Legislation all details concerning the Province as an autonomous element of the Federation will have to be specifically incorporated into the conception and content of this document. This means that it will be necessary, in the Constitutional Legislation, to work over the already affirmed independence of Vojvodina in its legislative, juridical and administrative function while at the same time clearly expressing the high degree of state and politic unity of S. R. Serbia in the whole. Aiming towards the fuller establishment of national rights, the Constitutional Legislation, which will begin with the individual features of the Vojvodina area, should serve to ensure more specifically the material and other preconditions required for the fuller realisation of the already proclaimed principles concerning the equality of rights among the nations and nationalities.